

Assumptions of Systematization (Islamic System) in the Waiting Community Based on the Thought of Ayatollah Khamenei

Najaf Ali Qolami¹

Received: 21/12/2020

Accepted: 30/12/2020

Abstract

The age of waiting (for Imam Mahdi) is one of the most important periods of human life in which human beings are waiting for the world and promised savior and they form the waiting community. One of the most obvious tasks of the waiting community is to prepare the ground for the realization of the Mahdavi community and to move towards the creation and beginning of the age of reappearance. Certainly, preparation and moving in the direction of the ideal government of Imam Mahdi (a) requires readiness and arrangements, including the establishment of a religious system in society. The fact is that the victory of the Islamic Revolution (of Iran) and the establishment of the Islamic Republic in its form is a very big and important step in the path of systematization in the waiting community, which must be thoroughly examined and studied. The thirty-year presence of Ayatollah Khamenei in the position of the leader of the Islamic system has made this noble person a comprehensive and complete figure. In this regard, his views on the age of the waiting, the duties, and responsibilities of the waiting community, the goals, and characteristics of the waiting community, and the systematization of the waiting community are of paramount importance. In this paper, the view of the Supreme Leader of the Revolution on the issue of the waiting and the waiting community and the requirements and needs of systematization in the waiting community are examined and studied, using explanatory and analytical methods.

Keywords

The Age of the waiting, the waiting community, systematization, Ayatollah Khamenei, The Islamic System (Islamic Republic).

1. Qolami, N, Assistant professor, Kharazmi University, Tehran, Iran. n.gholami900@gmail.com

* Qolami, N. (2020). Assumptions of Systematization (Islamic System) in the Waiting Community Based on the Thought of Ayatollah Khamenei. *The Quarterly Journal of Mahdavi Society*, 1 (2), pp. 87-112.
Doi: 10.22081/jm.2020.59671.1019

پیش‌فرض‌های نظام‌سازی (نظام اسلامی) در جامعه منتظر بر اساس اندیشه رهبر معظم انقلاب

نجفعلی غلامی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۰۱

چکیده

عصر انتظار، یکی از مهم‌ترین دوران‌های زندگی بشری است که انسان‌ها در انتظار منجی کل و موعود نجات‌بخش هستند و جامعه منتظر را شکل می‌دهند. یکی از بارزترین وظایف جامعه منتظر، زمینه‌سازی تحقق جامعه مهدوی و حرکت در مسیر ایجاد و آغاز عصر ظهور است. قطعاً آماده‌سازی و حرکت در مسیر حکومت آرمانی حضرت ولی عصر علیه السلام به مقدمات و تمهیداتی نیاز دارد که از آن جمله، ایجاد نظام‌سازی دینی در جامعه منتظر است. واقعیت این است که پیروزی انقلاب اسلامی و ایجاد نظام جمهوری اسلامی در قالب آن، قدمی بسیار بزرگ و مهم در مسیر نظام‌سازی در جامعه منتظر محسوب می‌شود که باید درباره آن، مطالعه و بررسی اساسی و دقیق انجام گیرد. حضور سی‌ساله حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جایگاه رهبری نظام اسلامی، از این بزرگوار، یک شخصیت جامع و کامل ساخته است؛ بر همین اساس، نظرات معظم‌له در مورد عصر انتظار، وظایف و تکالیف جامعه منتظر، اهداف و ویژگی‌های جامعه منتظر و نظام‌سازی در جامعه منتظر از اهمیت بسزا و دوچندانی برخوردار است. در این مقاله، نگاه رهبر معظم انقلاب به مقوله انتظار و جامعه منتظر و الزامات و نیازهای نظام‌سازی در جامعه منتظر با روش تبیینی و تحلیلی بررسی و تحقیق می‌شود.

کلیدواژه‌ها

عصر انتظار، جامعه منتظر، نظام‌سازی، آیت‌الله خامنه‌ای، نظام اسلامی (جمهوری اسلامی).

۱. استادیار دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. n.gholami900@gmail.com

۱. استادیار دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

* غلامی، نجفعلی. (۱۳۹۹). پیش‌فرض‌های نظام‌سازی (نظام اسلامی) در جامعه منتظر بر اساس اندیشه رهبر معظم انقلاب.

Doi: 10.22081/jm.2020.59671.1019

دوفصلنامه علمی - تخصصی جامعه مهدوی، ۲۱(۲)، صص ۸۷-۱۱۲.

کلیات

یکی از مباحث مهم و کلیدی، نگاه هدفمند و غایت‌گرا همراه با رهیافت عمل‌گرایانه و تحلیل واقع‌بینانه به مسئله «انتظار» در عصر حاضر است. واقعیت این است که اگر ما فقط مردم را به حکومت و جامعه آرمانی مهدوی حواله دهیم و در مباحث مربوط به انتظار و مهدویت و جامعه منتظر، یک ترسیم آرمان‌گرایانه از حکومت جهانی حضرت ولی عصر علیه السلام برای منتظران عصر ظهور ارائه نماییم، مشکل امروز جامعه منتظر را حل نخواهد کرد و قطعاً به نزدیک کردن عصر ظهور هم کمکی نخواهد نمود.

واقعیت این است که تأسیس جمهوری اسلامی در عصر کنونی، دقیقاً در قالب پروسه نظام‌سازی در عصر انتظار قابل تحلیل و بررسی است و یکی از نمونه‌های مهم تلاش منتظران ظهور برای نظام‌سازی در عصر انتظار محسوب می‌شود. ما در این مقاله به دنبال بررسی نظام‌سازی در جامعه منتظر بر اساس اندیشه‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم -حفظه الله- انقلاب اسلامی هستیم.

فرضیه اصلی ما در این تحقیق، این است که رهبر معظم انقلاب، نگاهی عمل‌گرایانه به مسئله انتظار دارد و انتظار را نه سکون و رکود، بلکه حرکت و پویایی تعریف می‌کند. همچنین این بزرگوار، نظام‌سازی در جامعه منتظر را یکی از مهم‌ترین ابزار برای مقابله با تمدن فاسد غرب می‌داند و به یکسری الزامات، بایسته‌ها و پیش‌فرضها در مسیر نظام‌سازی جامعه منتظر معتقد است.

موضوع اصلی این تحقیق، نظام‌سازی در جامعه منتظر است؛ اما در عنوان موضوع نظام اسلامی نیز قید شده است. باید توجه داشت در عصر کنونی که عصر جمهوری اسلامی است، بررسی نظام‌سازی در جامعه منتظر بدون در نظر گرفتن نظام اسلامی، عملاً امکان‌پذیر نخواهد بود و جامعه منتظر کنونی در حقیقت همان نظام اسلامی حاکم می‌باشد؛ لذا هیچ‌گونه خلط و تداخل در موضوع پژوهش قابل تصور نیست.

سؤالی که شاید مطرح شود، این است که تحقق جمهوری اسلامی قطعاً نمونه یک نظام‌سازی در جامعه منتظر است و وقتی این امر محقق شده است، بحث از نظام‌سازی در جامعه منتظر، چه معنا و مفهومی دارد؟

در پاسخ باید گفت: اولاً جمهوری اسلامی در قالب یک کلان‌نظام و ابرپروژه در قالب نظام‌سازی در جامعه منتظر مطرح است و نیاز اساسی امروز جامعه منتظر، تحقق و ایجاد خرده نظام‌های کاربردی در موضوعات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و سایر مسائل مورد ابتلای جامعه بر اساس مبانی دینی است. ثانیاً نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان ابر پروژه نظام‌سازی در عصر انتظار باید مورد تحلیل و آسیب‌شناسی و بازتولید قرار گیرد و در قالب نظام‌سازی، مورد مطالعه واقع شود. امروز اداره جامعه بر اساس دین و شریعت با تکیه صرف بر قدرت و حاکمیت سیاسی همانند جمهوری اسلامی محقق نخواهد شد و نیازمند یک برنامه و عقلانیت گسترده است..

طبیعتاً باید توجه داشت که مبحث نظام‌سازی دارای ابعاد، ارکان و سطوح مختلفی است و پرداختن به همه این موارد در یک مقاله اصولاً امکان‌پذیر نیست؛ لذا در این مقاله با توجه به نیازمندی‌های عصر انتظار و بر اساس مبانی گفتمان مهدویت به ضرورت و الزامات و پیش‌فرضهای لازم برای تحقق نظام‌سازی در جامعه منتظر در عصر انتظار بر اساس دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب می‌پردازیم.

تبیین واژگان

تعریف نظام

در لغت با توجه با تعریفی که کتاب لغوی آمده، نظام از ریشه نظم گرفته شده است و به انضمام و همراه کردن چند چیز به یکدیگر، نظام گفته می‌شود (ابن منظور، ۱۴۰۸ق، ج ۱۲، ص ۵۷۸).

اما در اصطلاح، «نظام یعنی عناصری دارای کنش و واکنش و مجموعه هدف‌ها با روابط میان هدف‌ها؛ به نحوی که به‌طور متداخل با یکدیگر عمل کنند و به‌صورت یک سیستم نگریده شود» (عالم، ۱۳۷۳ق، ص ۱۴۹).

تعریف نظام‌سازی

نظام‌سازی در واقع، عبارت است از طراحی و ایجاد مجموعه‌ای از زیرساخت‌ها،

سازکارها، روندها، ساختارها و نهادهای هماهنگ که حرکت بر مبنای «اصول» برای تحقق «آرمان‌ها» را سازمان‌دهی و در نهایت، تضمین می‌کند. شهید صدر نظام‌سازی دینی را این‌گونه تعریف می‌کند:

«اسلام در ورای احکام، دارای یک نظام بنیادین است که مکتب یا نظام اجتماعی اسلام نام دارد. مکتب (نظام) اجتماعی منظومه‌ای است که زیربنای احکام اجتماعی به شمار می‌رود. غیر از این احکام، لایه‌های دیگری از نظریات و قواعد قابل استناد به شریعت نیز وجود دارد که نظم و نسق و انتظام خاصی دارند؛ به گونه‌ای که یک «کل» و یک بسته پیشنهادی را در عرصه سیاست و فرهنگ و... شکل می‌دهند و با نظام‌های اجتماعی دیگر اسلام نیز ارتباط برقرار می‌کنند» (صدر، ۱۳۷۸ق، ص ۲۵۴).

تعریف جامعه منتظر و انتظار

با توجه به مطالب پیش‌گفته، می‌توان گفت جامعه منتظر، جامعه‌ای است که در مسیر تحقق نظام آرمانی و متعالی مهدوی قدم برمی‌دارد و فعل و انفعال، کنش و واکنش، عمل و عکس‌العمل در این جامعه بر مدار یک انسان منتظر فرج خواهد بود. این جامعه، با ایجاد آینده‌نگری مثبت و آینده‌سازی و مدیریت نظام‌مند آینده و همچنین ایجاد چشم‌اندازهای ملی و منطقه‌ای و بین‌المللی و تأثیرگذاری بر جنبش‌های عدالت‌خواهانه به دنبال تحقق یک جامعه در طراز عصر ظهور می‌باشد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جایگاه نایب حضرت ولی عصر علیه السلام نگاهی ویژه، خاص و حیاتی به مسئله «انتظار» دارد. وی تأکید می‌کند که انتظار، رکود و سکون نیست؛ بلکه یک رفتار و حرکت و عمل می‌باشد:

انتظار فرج را افضل اعمال دانسته‌اند. معلوم می‌شود که انتظار، یک عمل است؛ بی‌عملی نیست. نباید اشتباه کرد که انتظار یعنی اینکه دست روی دست بگذاریم و منتظر بمانیم تا یک کاری بشود. انتظار یک عمل است، یک آماده‌سازی است، یک تقویت انگیزه در دل و درون است، یک نشاط و پویایی است در همه زمینه‌ها (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، صص ۴۰۰-۴۰۱).

ضرورت نظام‌سازی در اندیشه رهبر معظم انقلاب

دوران حاضر، دوران و زمانه غیبت کبرای حضرت ولی عصر علیه السلام و دوره عصر انتظار ظهور و حضور منجی عالم بشریت در جامعه انسانی است. در طول قریب به ۱۲۰۰ سال غیبت کبرا، دوران کنونی به واقع و بدون هیچ اغراق، یکی از حساس‌ترین دوران‌ها و مصداق کامل و بارز جامعه منتظر می‌باشد. جهان امروز به شدت تحت تأثیر دوره مدرنیته و تمدن غرب قرار دارد و به گستردگی تمام، درگیر نظم و نظام ناخواسته‌ای است که مدرنیسم غربی بر بشریت تحمیل کرده است. همچنین فرهنگ و سیاست و اقتصاد و دیگر شئون زندگی بشر در قالب نظم جدید، تعریف شده که بر انسان معاصر حاکم گردیده است.

واقعیت این است که هیمنه و قدرت ظاهری تمدن غرب و مدرنیسم بر جهان معاصر، قابل کتمان و انکار نیست و مظاهر پیشرفت‌های علمی و مادی در عرصه مختلف در جهان حاضر، شگفتی انسان را به همراه دارد. با کمال اطمینان می‌توان گفت جهان امروز در یک پیچ تاریخی سرنوشت‌ساز قرار دارد؛ از یک سو مدرنیته پنجه در همه عرصه‌های زندگی بشر انداخته و از سوی دیگر، همین تمدن غرب با توجه به ابتدای آن بر مادی‌گرایی و نفی وحی و سنت‌های الهی و تکیه بر عقل ابزاری، مشکلات معنوی و روحی بشر را حل نکرده است؛ بلکه در بسیاری از موارد نیز خود باعث و بانی بروز و ظهور بسیاری از مشکلات جامعه بشری شده است.

البته یکی از رموز موفقیت و سیطره تمدن غرب و مدرنیته بر پیکره جامعه بشری کنونی، نظام‌مندبودن این تمدن است. اصولاً نظریه‌ها و رهیافت‌هایی امکان موفقیت دارند که بتوانند خود را در قالب یک نظام تعریف‌شده و عملیاتی عرضه کنند. واقعیت این است که تمدن غرب، چنین ویژگی‌ای و خصلتی را دارا می‌باشد و نیازهای بشری در عرصه‌های آموزشی، فرهنگی، تربیتی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را در قالب نظام ارائه داده است.

عصر حاضر، عصر تقابل گفتمان‌هاست و هر گفتمان به دنبال ارائه ایده‌ها و مبانی خود در مسیر جذب اندیشه‌های بشری می‌باشد. یکی از گفتمان‌های موجود در این

زمان «گفتمان انتظار» است. دوران ما، دوران دوری و محرومیت از امام و حجت خدا است و ما در «عصر انتظار» برای ظهور مجدد عالم قرار داریم؛ بر همین اساس جامعه ما نیز جامعه منتظر می‌باشد... جامعه منتظر باید در عرصه‌های فرهنگی، آموزشی، تربیتی، مدیریتی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نظام‌های موجود را نقد کند و یک نظام جدید مبتنی بر وحی الهی، نقل و عقل بشری ارائه نماید، تا بتواند زمینه‌های ظهور حجت خدا را نزدیک‌تر کند و جهان را متوجه نوع حکومت جهانی حضرت ولی عصر علیه السلام نماید.

رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان سکان‌دار نظام اسلامی و نیز یک فیلسوف سیاسی و یک اندیشمند عمل‌گرا، با تحلیل واقع‌گرایانه از مقوله «انتظار» تاکید می‌کند که در عصر انتظار و در جامعه منتظر، مهم‌ترین کار، توجه به «نظام‌سازی» است که این فرایند، مهم‌ترین ابزار برای هم‌آوردی با نظام مدرنیته محسوب می‌شود. معظم‌له تاکید می‌فرماید: «نظام‌ساز، کار بزرگ و اصلی علمای جهان اسلام است که نتیجه آن، تحمیل نشدن الگوهای لائیک و لیبرالیسم غربی و ناسیونالیسم افراطی و گرایش‌های چپ مارکسیستی است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۶/۲۶).

وی غفلت از نظام‌سازی را تهدید جدی برای انقلاب‌ها در سطح جهان می‌داند و می‌فرماید: «اگر در این کشورهایی که انقلاب کردند، نظام‌سازی نشود، آن‌ها را خطر تهدید می‌کند... باید در این کشورها نظام‌سازی شود و باید یک قاعده مستحکمی به وجود بیاید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۹/۲۱).

در این دو بیان معظم‌له شکل‌گیری نظام‌سازی در غالب تقابل بین اسلام و مدرنیته کاملاً واضح و روشن است. رهبر معظم انقلاب، درمورد ضرورت نگاه دین به نظام‌سازی به چند نکته مهم اشاره می‌کند:

۱. تحلیل دین اسلام و ارائه آن به‌عنوان یک روش سلوک اجتماعی؛
۲. هم‌گرایی و هم‌افزایی اصول و فروع، معارف و اخلاق دین در مسیر تحقق نظام زندگی؛
۳. تاکید بر اولویت و اهمیت نگاه نظام‌مند به اصول و معارف دین و ضرورت تحقق نظام‌سازی (خامنه‌ای، ۱۳۹۴، صص ۳۷-۳۹).

معظم‌له مسئله انتظار را در قالب یک گفت‌وگو مطرح می‌کنند و آن را هم‌طراز مسئله نبوت می‌دانند: «مسئله انتظار و مهدویت، جزء مسائل اصلی و مانند مسئله نبوت است؛ زیرا آن چیزی که مهدویت، مبشر آن است همان چیزی است که همه انبیا برای آن آمدند؛ یعنی ایجاد یک جهان توحیدی بر اساس عدالت» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۴/۱۸).

وی در مطلبی دیگر درباره درهم‌تنیدگی نبوت، نظام‌سازی و در نهایت انتظار می‌فرماید: «انبیا در برابر این پرسش که چگونه می‌توان انسان را ساخت، تنها یک پاسخ دارند: محیط سالم؛ محیطی که بتواند او را در خود پیروانند. نظامی لازم است. باید در منگنه یک نظام، انسان‌ها به شکل دلخواه ساخته شوند و بس» (خامنه‌ای، ۱۳۹۴، ص ۳۷۹).

از رابطه نظام‌سازی و مسئله انتظار در این دو کلام اخیر و پیش‌گفته رهبر معظم انقلاب کاملاً مشخص است که منظور وی از جهان توحیدی همان نظام‌سازی می‌باشد. در بیانی دیگر چنین تأکید می‌فرماید: «حالت انتظار یعنی قبول نکردن وضع موجود و زندگی و تلاش برای رسیدن به وضع مطلوب» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ص ۴۰۲). بارزترین مصداق تلاش برای وضع مطلوب، تلاش برای نظام‌سازی در جامعه منتظر است.

امروز با توجه به استقرار حکومت اسلامی و قدرت گرفتن فقها و علمای دینی، صورت مسئله از فرد به جامعه و اجتماع تبدیل شده است و این تغییر و تحول قطعاً باید در قالب و فرم جدید و متناسب با اوضاع و احوال روز انجام پذیرد؛ لذا ضرورت نظام‌سازی در جامعه منتظر، بدیهی و بسیار واضح خواهد بود.

تبیین پیش‌نیازهای نظام‌سازی در جامعه منتظر در اندیشه رهبر معظم انقلاب

قطعاً نظام‌سازی در عصر انتظار و جامعه منتظر، نیازمند مقدمات، ابزارها و پیش‌نیازهایی است. رهبر معظم انقلاب در جایگاه اندیشمندی که به نظام‌سازی در عصر انتظار، نگاهی راهبردی دارد، کاملاً این مسئله مهم را مورد توجه قرار داده است.

کلیات نظام‌سازی در اندیشه رهبر معظم انقلاب

بر همین اساس، معظم‌له کلیات نظام‌سازی در جامعه منتظر را این‌گونه تبیین می‌فرماید:

۱. ایجاد زمینه برای بحث و تضارب آرا درباره نظام الگویی؛
۲. مشخص شدن مرزبندی‌ها و تمایزات الگو با نسخه‌های فراوان و مکاتب موجود در دنیا؛
۳. کاربردی بودن و برخورداری از قوت و مقاومت علمی در برابر نظرات معارض و مخالف؛
۴. توجه هم‌زمان به آرمان‌ها و واقعیات؛
۵. گفتمان‌سازی در مسیر تحقق نظام الگویی جدید (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۲/۱۶).

پیش‌نیازهای نظام‌سازی در اندیشه رهبر معظم انقلاب

بر اساس موارد فوق، می‌توان پیش‌نیازهای نظام‌سازی در جامعه منتظر را بر اساس مبانی فکری رهبر معظم انقلاب بدین صورت مطرح کرد:

۱. وجود عنصر قدرت (توجه توأمان به آرمان‌ها و واقعیات)

قطعاً اگر دین بخواهد نظام‌سازی کند، به قدرت و حاکمیت نیاز دارد. البته باید دقت کرد که نیاز نظام‌سازی دینی، به قدرت سیاسی و اجرایی در مرحله عملیاتی کردن این نظام است؛ و گرنه در مرحله نظریه‌پردازی بدون قدرت سیاسی و اجرایی هم امکان نظام‌سازی بر اساس مبانی دینی وجود دارد؛ اما در صورت فقدان قدرت، فقط در عرصه نظریه باقی خواهند ماند و در جامعه، عملیاتی و متبلور نخواهد شد.

ما در سیره پیامبر اسلام ﷺ توجه به قدرت را کاملاً مشاهده می‌کنیم و پردازش پیامبر اسلام به مقوله قدرت سیاسی و تلاش در جهت تولید و کسب آن، با نگاه به افق بالا و والاتر قابل بررسی می‌باشد و باید از منظر نظام‌سازی به آن نگریسته شود. بنابراین در زمان حاضر، نظام‌سازی در جامعه منتظر نیز منوط به تولید و استفاده از قدرت خواهد

بود که قطعاً بدون قدرت، تصور تحقق یک نظام منسجم، عملیاتی و متناسب با رفع نیازهای جامعه انسانی، تصویری خام و بدون پشتوانه می‌باشد. رهبر معظم انقلاب در این زمینه می‌فرماید: «یک عده‌ای اسلام را فقط مسئله فردی دانستند و سیاست را از اسلام گرفتند؛ درحالی که در آغاز هجرت اولین کاری که پیامبر کرد، سیاست بود؛ بنای جامعه اسلامی، تشکیل حکومت اسلامی، تشکیل نظام اسلامی، تشکیل قشون اسلامی» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ص ۳۴).

وی در این باره چنین تصریح می‌فرماید:

پس وقتی می‌گوییم پیغمبر می‌خواست یک جامعه الهی و توحیدی به سبک خودش به وجود بیاورد (توجه به ارتباط قدرت و نظام‌سازی) اولین معنایش این است که قدرت را در آن جامعه پیغمبر می‌خواست در دست بگیرد و همین نکته خصوصت‌ها را به سمت پیامبر سرازیر کرد (خامنه‌ای، ۱۳۶۵/۸/۱۰).

رهبر معظم انقلاب به نیازمند بودن به قدرت، اقتدار و آمادگی در عصر انتظار و جامعه منتظر اشاره و تأکید می‌فرماید که لازمه این کار، تولید قدرت و اقتدار است: انتظار چیست؟ انتظار دست قاهر قدرتمند الهی ملکوتی است که باید بیاید و با کمک همین انسان‌ها سیطره ظلم را بلند کند، انسان‌ها را بنده واقعی خدا بکند؛ باید برای این کار آماده بود. تشکیل نظام جمهوری اسلامی یکی از مقدمات این حرکت عظیم تاریخی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ص ۴۰۲).

رهبر معظم انقلاب یکی از تکالیف مهم جامعه منتظر را ایجاد زمینه‌سازی برای عصر ظهور می‌داند و قطعاً این مهم نیازمند قدرت می‌باشد: «امروز تکلیف شما چیست؟ شما باید زمینه را آماده کنی تا آن بزرگوار بتواند بیاید و اقدام کند. از صفر که نمی‌شود شروع کرد. جامعه‌ای می‌تواند پذیرای مهدی موعود باشد که در او آمادگی و قابلیت باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۹/۲۵).

وی استقرار عدالت را مبتنی بر رویکرد عمل‌گرایانه می‌داند و تأکید می‌کند که استقرار عدالت در همه اعصار -چه عصر انتظار و چه عصر ظهور- نیازمند قدرت و اقتدار است: «عدالتی که ما در انتظار آن هستیم، یعنی عدالت مهدوی، با موعظه و

نصیحت به دست نمی‌آید. با کسانی که سرمست قدرت ظالمانه هستند نمی‌شود با زبان نصیحت حرف زد؛ با آن‌ها باید با زبان اقتدار صحبت کرد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۷/۳۰).

۲. نظام‌سازی مبتنی بر تحقق امتداد اجتماعی (کاربردی بودن و برخورداری از

قوت و مقاومت علمی)

یکی از زوایا و منافذی که باعث هجمه مخالفان اسلام بر دین اسلام شده، ناکارآمد جلوه دادن احکام اسلام به‌ویژه در عرصه‌های اجتماعی و نیازهای عینی و ملموس جامعه است. واقعیت نیز این است که احکام اسلام با توجه به غلبه فردگرایانه بر آن، طی قرون متمادی، مقبول واقع شدن، این اشکال را تقویت می‌کند. نظام‌سازی باید معطوف به نگاه راهبردی و در مرحله بعد عملیاتی و اجرایی در جامعه منتظر باشد و بتواند گره‌های زندگی فردی و خصوصاً زندگی اجتماعی افراد در جامعه را حل و فصل کند.

تلاش‌های فقیهانه فقها قطعاً باید واجد امتداد اجتماعی و تأثیرگذاری در روند مسائل و مشکلات جامعه و اجتماع بشری باشد. در دوران حاضر، صرف اینکه احکام فقیه بتواند مشکل فردی مکلفان را حل و فصل کند، قابل قبول و پذیرفته نیست. امروزه بسیاری از مسائل که نیازمند پاسخ‌های فقیهانه می‌باشد، مسئله یک فرد بما هو فرد نیست؛ بلکه مسئله یک مجموعه به‌هم پیوسته است که قطعاً پاسخ‌های با رویکرد فردگرایانه نمی‌تواند معضلات و مشکلات این مجموعه‌ها را مرتفع سازد؛ لذا اگر فقه در مسیر حل مشکل فرد و نه مجموعه‌ها و نظام‌ها باشد، قطعاً دچار بحران کارآمدی خواهد شد و جایگاه «امتداد اجتماعی» فقه در جامعه، ملموس و محسوس نخواهد بود.

رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید:

فقیه شیعه اگر بخواهد واقع‌بینانه و منطبق با کتاب و سنت در این باب نظر دهد، باید اطلاعات فراوانی داشته باشد و فقه شیعه باید در زمینه روابط خارجی، تعلیم و تربیت، سیاست زراعی، سیاست صنعتی، سیاست نظامی و سایر ابواب زندگی پاسخ‌گو باشد (خامنه‌ای، ۱۳۹۴، ص ۲۵۱).

برای تبیین بیشتر بحث و برای مثال، به بررسی مسئله طهارات و بهداشت از منظر فقه

فردی و فقه نظام‌مند و دارای امتداد اجتماعی می‌پردازیم.

امروزه با توجه به تغییر سبک زندگی سنتی و به‌وجود آمدن مسائلی جدید در حوزه بهداشت، نظافت و طهارات، طبیعی است که این حوزه از نگاه فردی باید خارج گردد و از ابعاد اجتماعی و نظام‌مند بدان نگریسته شود. اگر در فقه، مسائل احکام تخلی و طهارات به‌عنوان وظیفه افراد مطرح شده است، در این دوران، با نگاه فردی صرف به این گونه مسائل، اصولاً هدف شریعت از تأکید و جدی گرفتن این مسائل قطعاً محقق نخواهد شد. واقعیت این است که شارع مقدس با تشریح برخی مسائل درباره بهداشت و نظافت مانند احکام تخلی، نظافت بدن و شست‌وشوی آن، و جوب تطهیر بدن و لباس از نجاست، حرمت خوردن برخی غذاها و نوشیدنی‌های مضر و سائر احکام بهداشتی، به دنبال یک هدف و مقصد بالا و والا بوده است؛ آن هدف، رساندن انسان به تندرستی از حیث جسمانی و آرامش روانی است، تا بتواند وظایف آرمانی انسانی را به نحو احسن انجام دهد.

فقه باید در برابر مسائل بهداشتی، متناسب با نیازهای انسان امروز گام بردارد و از باب نظام‌سازی در جامعه منتظر، وظیفه دارد که رفتارهای مردم را در عرصه بهداشت و طهارات بر اساس آموزه‌های دینی در جامعه تبیین و تنظیم کند. در حقیقت، فقه باید به سمت «نظام‌سازی» حرکت کند و با تحقق «نظام فقهی سلامت و بهداشت» مردم و جامعه را در مسیر فقه متکامل مدیریت نماید. در فقه نظام‌مند، موضوعات به‌صورت پراکنده و جزیره‌ای تحلیل نمی‌شوند؛ بلکه در قالب یک نظام و شبکه به‌هم پیوسته مورد تجزیه و تحلیل فقهی واقع می‌شوند.

رهبر معظم انقلاب در این‌باره می‌فرماید:

فقه ما از طهارات تا دیات باید ناظر بر اداره کشور و جامعه و یک نظام باشد. شما در باب طهارت هم که به ماء مطلق یا ماء الحمام فکر می‌کنید، باید توجه داشته باشید که حتی این هم در بخشی از اداره زندگی جامعه تأثیر خواهد گذاشت (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۶/۳۱).

امتداد اجتماعی فقه در جامعه منتظر به این معناست که فقه از مقیاس فرد به مقیاس جامعه ارتقا یافته است. رهبر معظم انقلاب در این زمینه می‌فرماید: «یک عده‌ای خیال

می‌کنند فقه، چون اسمش فروع دین است، یعنی کارهای فرعی. نخیر؛ فقه، استخوان‌بندی و در واقع ستون فقرات زندگی اجتماعی است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۲/۱۸).

۳. نگاه جدید به منابع استنباط در نظام‌سازی جامعه منتظر (گفتمان‌سازی در مسیر تحقق نظام الگویی جدید)

نظام‌سازی در عصر انتظار قطعاً نیازمند این است که منابع استنباط در فقه نظام‌سازی، با نگاه نو و جدید مورد بررسی و تأمل قرار گیرد، تا بتواند در عرصه نظام‌سازی به ارائه یک الگوی علمی و کاربردی نایل شود. جمود بر عدم تحول در تفسیر و تحلیل منابع استنباط در عصر کنونی، فقه و شریعت اسلامی را دچار یک رکود تاریخی و یک سکون مخرب خواهد کرد. مواردی مانند نگاه نو به عنصر زمان و مکان، تحلیل جدید از مصلحت در فقه و... می‌تواند در نگاه جدید به منابع استنباط مورد بررسی قرار گیرد. واقعیت این است که این نوسازی در حکومت حضرت حجت علیه السلام نیز مورد تأکید قرار گرفته و در روایات متعددی به این مسئله اشاره شده است؛ از جمله:

یبايع الناس بأمر جديد (نعمانی، ۱۴۲۲ق، ص ۲۷)؛

إذا قام القائم جاء بأمر جديد (مفید، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۳۸۴)؛

يقوم بأمر جديد (حلی، ۱۳۷۰ق، ص ۲۱۳)؛

جاء بأمر غير الذي كان (اربلی، ۱۴۰۵ق، ج ۳، ص ۲۵۵).

باید توجه داشت که امر در لغت به دو معنا به کار رفته است:

- طلب فعل که در این معنا در مقابل نهی است و جمع آن، اوامر می‌باشد (ابن منظور،

۱۴۰۸ق، ج ۱، ص ۲۰۴).

- شیء، شأن، حال و حادثه که در این معنا، جمع آن، امور است (راغب اصفهانی،

۱۴۰۴ق، ص ۲۴).

به نظر می‌رسد بهترین معنایی که می‌شود برای «امر جدید» در این روایات گرفت، این معنا است که امام زمان علیه السلام از اسلام تفسیری متناسب با زمان ارائه می‌دهد. در حکومت مهدوی، اسلامی به جهانیان عرضه خواهد شد که بیشترین نزدیکی را

به شرایط و مقتضیات زمان داشته باشد. بر همین اساس از این نوع روایات که در حد تواتر نقل شده است می‌توان نتیجه گرفت که نظام‌سازی در جامعه منتظر و در عصر انتظار نیز باید متناسب با وضعیت موجود و اوضاع زمانه باشد و این مهم بدون نگاه نو به منابع استنباط در عصر انتظار محقق نخواهد شد.

در نگاه جدید و نو به منبع استنباط در عصر انتظار به چند مورد می‌توان اشاره کرد: الف. در فقه معمول و مصطلح، استفاده از احتیاط‌ها و نظایر آن، مرسوم و معهود است و بسیاری از مسائل جزئی در فقه به وسیله آن، حل و فصل و تعیین تکلیف می‌شود؛ اما در فقه نظام‌ساز، تمسک بی‌حد و حصر به احتیاط و نظایر آن، قطعاً مخل و مضر به نظام‌سازی است و باید با تحول در اجتهاد و با موضوع‌شناسی دقیق، مسائل نظام را با ادله اجتهادی جواب داد؛ برای مثال مسائل کلان اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را نمی‌توان با اصلی مانند استصحاب حل کرد و باید از منظر اجتهادی و معطوف به واکاوی فقهی بررسی شود. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به این مهم اشاره می‌کند و می‌فرماید: «ایجاد تحول در فقه کنونی، نیاز به فقیهانی دارد که در کمند احتیاط‌های فردی یا ملاحظه‌کاری‌های متداول حوزوی نباشند و با بینشی باز و تلاشی فقیهانه در مسیر استنباط احکام گام بردارند؛ هرچند حرف خلاف مشهور ابراز دارند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۹/۱۳).

ب. در فقه، برخی مسائل از باب تعبد جواب داده می‌شود؛ اما فقه نظام‌ساز با جزم افراطی بر تعبد، سازگار نیست و نیازمند عنصر عقلانیت می‌باشد. نظام‌سازی، عرصه تعبدگرایی نیست و باید با کاوش‌های جدید و نو، نظامی در عرصه‌های بشری ارائه شود که کاملاً عقل‌گرایانه و مبتنی بر عقلانیت بشری باشد، تا توان رقابت با فرضیه‌های رقیب و امکان تحقق در زمان خود را داشته باشد. رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «احیای عقلانیت در جامعه، ثمره انقلاب اسلامی» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۵/۱) و از سوی دیگر انقلاب اسلامی، نتیجه گفت‌وگو میان عقلانیت و محاسبه و تحلیل عقلایی است (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۶/۸).

ج. فقه الحدیث با نگاه نو و جدید نیز از انگاره‌های ضروری در جامعه منتظر در مسیر نظام‌سازی است. برداشت‌های سنتی و معهود قدما از روایات نمی‌تواند منابع قابل

اتکا برای نظام‌سازی در عصر انتظار باشد. رویکرد نگاه نو به فقه الحدیث و بررسی روایات از منظر مسائل مورد ابتلا و مورد نیاز و با نگاه کلان و نظام‌واره، از اساسی‌ترین مسائل در مباحث فقه الحدیث است که ابزار بسیار مهمی برای نظام‌سازی به شمار می‌رود.

نقد و بررسی مبانی نظام موجود (مدرنیته) در اندیشه رهبر معظم انقلاب

رضایت از وضعیت موجود و عدم وجود شکایت اجتماعی، خود می‌تواند دلیل و عامل رکود و سکون یک جامعه باشد و حرکت اجتماعی برای تحول و تغییر در آن جامعه، رو به زوال و خاموشی خواهد رفت؛ زیرا اصلاً چنین جامعه‌ای متوجه ناکارآمدی و نابسامانی نیست، تا در مسیر تحول قرار گیرد؛ بنابراین در عصر انتظار و در جامعه منتظر، یکی از کارهای بنیادین و اساسی، توجه دادن جامعه به ناکارآمدی نظام فکری و اندیشه‌های حاکم بر جهان بشریت است. رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید: «فرهنگ غرب مثل فرهنگ شرق و فرهنگ هر جای دیگر، مجموعه‌ای از خوبی‌ها و بدی‌ها است. یک ملت عاقل، خوبی‌ها را می‌گیرد و بدی‌ها را رد می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۱۱/۱۳). معظم‌له در تحلیل چرایی رد فرهنگ غرب می‌فرماید: «فرهنگ غرب، فرهنگ برنامه‌ریزی برای فساد انسان است؛ فرهنگی است که همچون ابزار در اختیار خداوندان زر و زور امپراطوران قدرت است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۹/۱۵).

باید توجه داشت که در سیر نظام‌سازی در جامعه منتظر، یکی از مهم‌ترین مسائلی که می‌تواند در تحقق کامل نظام‌سازی دینی کمک کند، مبارزه با مکاتب و نظام‌های غیردینی موجود است. در حقیقت، نظام‌سازی و نوآوری در میدان مبارزه و درگیری شکل می‌گیرد.

بر همین اساس، تحقق نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان کلان‌نظام و ابرپروژه در مبحث نظام‌سازی دینی دقیقاً در پروسه مبارزاتی حضرت امام علیه السلام با رژیم پهلوی محقق شد. اگر امام وارد مبارزه نمی‌شد، قطعاً نظام اسلامی هم وجود خارجی نداشت. همچنین خرده‌نظام‌هایی که در ذیل نظام اسلامی به وجود آمد مانند ایده بسیج مستضعفین و... به علت درگیر بودن نظام اسلامی در میدان مبارزه بود. باید دقت داشت که معنای مبارزه

در مبحث نظام‌سازی، این است که ما در این مسیر، ابتدا باید به نگاه رد مکاتب مادی مدرنیته، وارد عرصه نظام‌سازی شویم و در یک تقابل گفتمانی مظاهر ابطال و مردود بودن این نظام را برای جامعه منتقح نماییم و با تجربه در میدان این مبارزه، به نوآوری و نظام‌سازی پردازیم؛ همانند کاری که پیامبر اسلام ﷺ با نظام غیردینی (قومی-قبیله‌ای) انجام داد. آن حضرت یک مبارزه تمام عیار با این نظام را آغاز کرد و از دل این مبارزه، یک نظام جدید شکل گرفت. نظام و سیستم قبلیگی به گونه‌ای بود که پیامبر بدون یک برنامه‌ریزی دقیق و کارشناسانه اصولاً نمی‌توانست در این نظام و سیستم، دین اسلام را مطرح کند و گسترش دهد. مبانی نظام قبلیگی مبتنی بر «نسب» و «عصب» و «حسب» بود. به بیان دیگر، عامل پیوند مردم قبیله، تعصبی بود که از راه پیوند نسبی و وابستگی خاندان‌ها به یکدیگر یا مفهومی مشابه آن مانند حلف و ولاء حاصل می‌آمد و این تعصب به ویژه در جنگ‌ها ضرورت کامل داشت (ابن خلدون، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۲۴۰). معرف و نماینده هر قبیله، شیخ آن قبیله بود که ریاست و پیشوایی قبیله را دارا بود و به القاب دیگری چون ریس و امیر و سید نیز شناخته می‌شد.

پیامبر اسلام قشربندی اجتماعی قبیله‌ای را دست‌کاری نکرد؛ بلکه فقط عصیت و همبستگی‌های قبلیگی را که در تعارض با مبانی اسلامی و انسانی بود، اصلاح نمود و نظام «امت واحده» را تاسیس کرد. امروز نیز برای تحقق نظام مبتنی بر شریعت در جامعه منتظر، نیازمند نقد و بررسی نظام‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی موجود هستیم.

یکی از مشخصه‌های عصر ظهور، مبارزه با نظام‌های نادرست حاکم و اداره جامعه با شیوه‌های جدید است. امام باقر علیه السلام در این باره می‌فرماید: «هنگامی که قائم ظهور کند، شیوه‌های نو و کتاب جدید و روش‌های تازه می‌آورند و در قضاوت، روش جدیدی دارند» (نعمانی، ۱۴۲۲ق، ص ۸۵).

از این روایت برمی‌آید که حضرت مهدی علیه السلام با نظام‌های موجود مبارزه و آن‌ها را ابطال می‌کند و یک نظام‌سازی جدید دینی محقق می‌نماید؛ لذا در عصر انتظار، ما هم به‌عنوان جامعه منتظر باید به سمت مبارزه با نظام‌های موجود و تحقق نظام‌های جدید نزدیک به عصر ظهور حرکت کنیم.

رهبر معظم انقلاب نیز اعتقاد دارد که نظم موجود در قالب نظام مدرنیته، قطعاً دچار نواقص اساسی و مبنایی است و نباید در الگوی نظام‌سازی در جامعه منتظر مورد استفاده و استناد قرار گیرد. نمونه بارز طرد نظام مدرنیته در برخورد معظم‌له با سند ۲۰۳۰ کاملاً مشخص و محرز است. رهبر معظم انقلاب به نقش عموم مردم در این مبارزه چنین اشاره می‌کند:

جوانان و روشنفکران و عموم ملت ما با اعتقاد به ظهور حضرت مهدی، این اعتقاد راسخ را در دل خود پرورش می‌دهند که نظم ظالمانه جهانی، قابل زوال است و ابدی نیست؛ می‌شود با آن مبارزه و در مقابل آن، ایستادگی کرد (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۷/۳۰).

بنابراین می‌توان گفت روحیه مبارزه با تمدن غرب در زمان حاضر، جزء پیش‌فرضهای مهم نظام‌سازی مبتنی بر دین و شریعت است و این مهم در کلمات رهبر معظم انقلاب نیز کاملاً مشهود می‌باشد.

۱. حوزه سیاسی و مشروعیت قدرت

بر اساس اندیشه مدرنیته، ملاک و معیار مشروعیت قدرت بر اساس مبانی نظری بزرگان لیبرالیسم نظیر جان لاک، توماس هابز، رأی و خواست اراده اکثریت مردم است؛ به این معنا که اگر غالب مردم، کسانی را انتخاب کردند و به قدرت رساندند، قدرت آن‌ها مشروعیت و مقبولیت دارد و همگان باید از این قدرت اطاعت پذیری داشته باشند که چنین نظامی را دموکراسی می‌نامند. طبعاً مبانی نظام‌سازی سیاسی در عصر انتظار و در جامعه منتظر نمی‌تواند چنین مبنایی را بپذیرد. یکی از موارد نقد اساسی و جدی نظام مبتنی بر مبانی دینی در عصر انتظار به مدرنیته، همین مبنا مشروعیت قدرت و اقتدار سیاسی در جامعه است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در بحث مبنا و ملاک مشروعیت قدرت، معتقد به مشروعیت الهی قدرت است. بر اساس مبانی نظری معظم‌له مردم نقش و تأثیری بر مشروع بودن قدرت ندارند و نقش مردم تنها در مقبولیت و به فعلیت رسیدن قدرت است. رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید: «در نظام امامت همچون دوران نبوت،

حاکم جامعه اسلامی از سوی خدا تعیین شده و مردم نقش ندارند. مردم چه بدانند و چه ندانند، چه بخواهند و چه نخواهند، پیغمبر امام و پیشوای جامعه است، رهبر و حاکم مردم است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۱/۵/۲۶).

معظم‌له در مورد مشروعیت قدرت در جامعه منتظر می‌فرماید: «اگر کسی که برای حکومت انتخاب شود، از تقوا و عدالت برخوردار نبود، همه مردم هم که بر او اتفاق کنند، از نظر اسلام، این قدرت نامشروع است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۹/۲۶).

البته رهبر معظم انقلاب، مشارکت مردم انتخابات را در قالب «مردم‌سالاری دینی» پذیرفته است و در قانون اساسی نیز این امر، مورد تأیید قرار گرفته است؛ اما برداشت وی از مردم‌سالاری دینی کاملاً متفاوت از دموکراسی است. معظم‌له تصریح می‌کند: «مردم‌سالاری یعنی چه؟ یعنی کل نظام، جوشیده از مردم است. از چه چیز مردم؟ فقط از رأی مردم که قابل خرید و فروش و معامله است؟ مردم‌سالاری دینی یعنی اگر نظامی بخواهد بر مبنای دین عمل کند، بدون مردم نمی‌شود» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۰/۱۹).

با دقت در این خامنه‌ای کاملاً مشخص است که اصولاً مشروعیت قدرت، ارتباطی با رأی مردم ندارد؛ اما نقش مردم در نظام اسلامی بی‌اندازه مهم و حیاتی و شرط اصولی و اساسی برای شکل‌گیری و تحقق نظام است؛ به عبارت دیگر از منظر آیت‌الله خامنه‌ای مردم‌سالاری دینی، یعنی حضور حداکثری مردم در صفر تا صد مسائل نظام اسلامی. این حضور می‌تواند ابعاد مختلفی داشته باشد؛ از جمله: شرکت در جهاد دفاعی، مشارکت در حل مشکلات نظام، حضور در عرصه‌های مردمی مانند جهاد سازندگی، بسیج مستضعفین، جهاد علمی و دانشگاهی، شرکت و حضور در راه‌پیمایی‌ها و حضور در انتخابات و مشارکت در صندوق آرا. بنابراین انتخابات در نظام اسلامی، یکی از وجوه مردم‌سالاری دینی است، نه همه آن. در حقیقت، انتخابات و صندوق آرا، یک روش برای کمک مردم به نظام اسلامی است که اصل و فرع آن می‌تواند تغییر کند و هیچ مشکلی هم برای مشروعیت سیاسی قدرت در نظام اسلامی به وجود نیاید. بر همین اساس معظم‌له تصریح دارد که دموکراسی یک روش انسانی برای اعطا قدرت و تنظیم نظامات قدرت در جامعه و حاکمیت است؛ پس نباید آن را وحی منزل تلقی کرد و

می‌توان به مقتضای زمان، در نوع و کیفیت دموکراسی بحث و گفت‌وگو نمود و روش‌های جدید را نیز قابل بررسی و طرح کرد.

یکی از مسائل مهم در نظام‌سازی نظام اسلامی در جامعه کنونی به‌عنوان جامعه منتظر حضرت ولی عصر علیه السلام آسیب‌شناسی تقسیم، تمرکز و پراکندگی قدرت در جمهوری اسلامی است. در قانون اساسی، مشروعیت قدرت بر مبانی مشروعیت الهی، تنظیم و تصویب شده است و قدرت و ولایت فقیه بر اساس نظریه انتصاب به‌عنوان نیابت عام امام زمان علیه السلام مشروعیت دارد. مجلس خبرگان نقش کشف این ولایت را دارند و لذا خبرگان، ولی فقیه را انتخاب نمی‌کنند؛ بلکه کشف و به‌عامه مردم معرفی می‌نمایند. سایر قوا هم یا مستقیم از سوی ولی فقیه منصوب می‌شوند، مانند ریاست دستگاه قضا، و یا با تنفیذ ولی فقیه به مشروعیت قدرت می‌رسند، مانند ریاست جمهوری.

۲. حوزه فرهنگی و اجتماعی

مشکل اساسی مدرنیته و نظام حاکم بر آن در عرصه فرهنگی و اجتماعی، مدیریت غلط و اشتباه در جهت‌دهی امیال انسان‌ها و تغییر اولویت آنان در زندگی است. میل فطری و ذاتی انسان، کمال‌طلبی است. در نظام مدرنیته، این کمال‌طلبی، در امیال مادی خلاصه شده و رویکرد انسان، کاملاً مادی‌گرایانه تلقی شده است؛ لذا در درازمدت به‌واسطه خلأ معنویت، دچار بحران‌های مختلفی خواهد شد. فرایند نظام‌سازی در جامعه منتظر باید در مسیر تغییر این رویه غلط باشد و انسان را در مسیر واقعی خودش هدایت کند. رهبر معظم انقلاب یک از مشخصه‌های مهم جامعه آرمانی مهدوی را رشد فرهنگی و اندیشه‌ای آن جامعه می‌داند که انسان را به درجه‌ای می‌رساند که صلاح واقعی خود را خواهد فهمید:

دومین خصوصیت جامعه ایده‌آلی که امام زمان، آن را می‌سازد، بالا رفتن سطح اندیشه انسان است؛ هم اندیشه علمی انسان، هم اندیشه اسلامی انسان؛ یعنی در دوران ولی عصر، شما باید نشانی از جهل و بی‌سوادی و فقر فکری و فرهنگی در عالم پیدا نمی‌کنید (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ص ۴۱۲).

۳. حوزه اقتصادی و معیشتی

اصالت سود و تأمین منافع حداکثری برای خود، از ارکان مبانی اقتصادی در نظام مدرنیته است و بسیاری از فضائل انسانی در مسیر این رویه غلط نابود و منهدم خواهد شد؛ اما طبق نظام‌سازی در جامعه منتظر، اگر چه تولید ثروت و کار و فعالیت، بایسته و شایسته تلقی شده، باید همراه با اصول و مبانی الهی و انسانی نیز باشد. آمارها نشان می‌دهد که فقط شش درصد مردم ایالات متحده آمریکا از چهل درصد منابع جهان بهره‌برداری می‌کنند (مایکل تودارو، ۱۳۷۷، ص ۳۲۳). بنابراین مدعیان توسعه هرگز به عدالت مورد توجه انسان‌ها نرسیدند و دنیا در عصر کنونی نیز اسیر تبعیض و بی‌عدالتی است. اما در روایتی از امام باقر علیه السلام می‌خوانیم که در عصر ظهور، چنان میان مردم به مساوات رفتار می‌شود که هیچ شخص محتاج به زکاتی را نخواهید یافت (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۵۲، ص ۳۹۰). بر همین اساس در عصر انتظار نیز جامعه باید به سمت مساوات و عدالت پیش برود، تا زمینه‌ساز ظهور عدالت گستر اصلی باشد. البته توجه دقیق و عمیق به این نکته مهم است که اصولی‌ترین کار برای رفع و دفع بی‌عدالتی و تحقق مساوات و عدالت، بازنگری اساسی در نظامات اقتصادی است که در قالب مدل توسعه و مدرنیته در جامعه کنونی رسوخ کرده و مسبب بسیاری از تبعیض‌ها و بی‌عدالتی‌ها است.

رهبر معظم انقلاب به استعمار نوین ملت‌ها از سوی نظام‌های فاسد و ظالم اشاره می‌کند و می‌فرماید:

قطیعه (تقسیم ظالمانه زمین از سوی اربابان بین افراد خاص در دوره قدیم) که در گذشته به یک شکل بود، امروز به یک شکل دیگری است... امروز هم در شکل انحصارات گوناگون نفتی و تجاری و صنعتی و فنی و این صنایع بزرگ و این انحصارات بیچاره‌کننده ملت‌ها، این‌ها همه‌اش در حقیقت در حکم قطیعه است (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، صص ۴۰۷-۴۰۸).

از بیانات معظم‌له فهمیده می‌شود که نظام اقتصادی موجود در عالم هم علی‌رغم همه

ادعاها و سروصداها، در بحث عدالت، هنوز هم موفق نبوده و است شمار، هنوز هم وجود دارد و فقط ابزارهای آن تغییر یافته است؛ لذا در نظام‌سازی جامعه منتظر در مباحث اقتصادی این رویه‌های غلط باید مورد توجه قرار گیرد و نقد و طرد شود.

بررسی جمهوری اسلامی به‌عنوان کلان‌نظام و ابرپروژه در ساحت نظام‌سازی جامعه منتظر از رهبر معظم انقلاب

یکی از مباحث مطرح در عرصه نظام‌سازی در عصر غیبت و جامعه منتظر امکان وقوعی نظام‌سازی است. برخی اصولاً قائل به امتناع امکان نظام‌سازی در عصر غیبت هستند؛ اما تحقق نظام جمهوری اسلامی یک دلیل آشکار و واقعی بر امکان وقوعی نظام‌سازی در عصر انتظار است. رهبر معظم انقلاب نیز به این واقعیت مهم اشاره می‌کنند و می‌فرماید: «اولین کسی که در فقه شیعه و در مقام نظر و عمل به نظام‌سازی مبادرت کرد، حضرت امام خمینی است و قبل از ایشان، کس دیگری از این ملتقطات فقهی در ابواب مختلف، یک نظام به وجود نیاورده بود» (خامنه‌ای، ۱۳۹۴، ص ۲۴۹).

تأسیس خرده‌نظام‌های مورد نیاز جامعه در ابعاد گوناگون است ضرورتی که باید در مسیر اهداف، آرمان‌ها، مبانی و ساختارهای اصلی نظام اسلامی باشد و نیازمند شرایطی است که ذیلاً اشاره می‌کنیم:

۱. مفهوم‌سازی خرده‌نظام‌ها متناسب با نظام اسلامی

در تحقق خرده‌نظام‌ها یقیناً توجه به مفاهیم، واژگان و اصطلاحات، بسیار مهم، دقیق و تأثیرگذار است و باید متناسب با ماهیت و هویت نظام اسلامی باشد. رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید:

وقتی یک فکر جدید مثل نظام اسلامی مطرح می‌شود، مفاهیم جدیدی را در جامعه القا می‌کند. این حرکت و این نهضت، باید واژه‌های متناسب خودش را دارا باشد. اگر از واژه‌های بیگانه وام گرفت، فضا آشفته خواهد شد و مطلب، ناگفته خواهد ماند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۷/۲۲).

معظم له در ادامه درباره تفاوت معنای واژه «دموکراسی» و «مردم‌سالاری دینی» می‌فرماید:

ما در باب حکومت، حرف داریم، طرح داریم که این طرح در کتاب هم نیست در واقعیت خارجی است. آن طرح چیست؟ مردم‌سالاری دینی. تعبیر دموکراسی را نمی‌خواهم به کار ببرم؛ چون من اصرار دارم واژه‌ها را چنان باید انتخاب کنیم که همه معنای خودش را بدهد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۵/۰۵).

بنابراین بر اساس اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب در مبحث تاسیس خرده نظام‌ها در نظام‌سازی دینی توجه به مفاهیم و واژگان از اهمیت بسزایی برخوردار است و نباید به سادگی از کنار این امر مهم و خطر گذشت.

۲. هم‌سوئی خرده‌نظام‌ها با اهداف نظام اسلامی

طبیعتاً نظام اسلامی دارای اهداف و مقاصدی عالی و متعالی می‌باشد که قوام و هویت نظام اسلامی وابسته و پیوسته به این اهداف و مقاصد است، و قطعاً خرده‌نظام‌هایی که در جامعه منتظر در نظام اسلامی ایجاد می‌شوند، باید بیشترین قرابت و هم‌سوئی و مطابقت را داشته باشند. عدالت‌طلبی، حمایت از محرومان و مظلومان، نگاه ارزش‌مدارانه به قدرت و اقتدار و سایر اهداف نظام اسلامی باید در خرده‌نظام‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، آموزشی و نظامی و امنیتی لحاظ شود. رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید:

یکی از چیزهایی که در هر حرکت عمومی و در هر نهضت لازم است، نهادسازی است که دستگاه‌های موجود جامعه را متحول کند و متناسب با خواست (اهداف، مبانی، مقاصد) به وجود بیاورد که سخت است و انقلاب اسلامی آن را انجام داد (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۷/۲۲).

۳. مردمی‌بودن خرده‌نظام‌ها در نظام اسلامی

همان‌طور که در مبحث مشروعیت قدرت در جامعه منتظر تأکید شد، مردم‌سالاری

دینی در حقیقت، حضور مردم در همه عرصه‌های نظام است؛ لذا خرده‌نظام‌ها در نظام اسلامی نیز باید مبتنی بر حضور مردم تحقق یابد. تجربه مردمی بودن خرده‌نظام در نظام اسلامی تجربه‌ای بسیار گران‌سنگ و ارزشمند است که باید تقویت شود و گسترش یابد. شکل‌گیری نظام دفاعی کشور در دوران دفاع مقدس بر اساس حضور مردمی در قالب «بسیج مستضعفین» به دست رهبر کبیر انقلاب اسلامی علیه‌السلام آنچنان حساب شده و دقیق بود که توانست جنگ نابرابر را مدیریت کند و به سرانجام برساند. واقعیت این است که هرچه از دهه اول انقلاب گذر کردیم، مردمی بودن خرده‌نظام‌ها در نظام اسلامی رو به ضعف نهاد و مشکلات نیز حل و فصل نشد. کلید واقعی حل مشکلات امروز نظام اسلامی، استفاده از توان و قدرت مردم و سهم کردن آنان در عرصه‌های مختلف است. رهبر معظم انقلاب به مردمی بودن حکومت مهدوی اشاره می‌کند و می‌فرماید: «درس مهم دیگری که وجود دارد، این است که حکومت آینده حضرت مهدی یک حکومت مردمی به تمام معناست. مردمی یعنی چه؟ یعنی متکی به ایمان‌ها و اراده‌ها و باورهای آن مردم» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۷/۳۰).

نتیجه‌گیری

رهبر معظم انقلاب به واسطه بودن انقلاب اسلامی و نظام اسلامی به منظور تحقق حکومت آرمانی مهدوی در عصر ظهور معتقد است. از منظر معظم‌له ما در جامعه منتظر و در دوران مقدمه‌سازی برای فرارسیدن عصر ظهور حضرت ولی عصر علیه‌السلام هستیم و تحقق نظام اسلامی نیز دقیقاً در این مسیر، قابل طرح و بررسی است.

رهبر معظم انقلاب بر این باور راسخ است که مقدمه‌سازی ظهور بدون نظام‌سازی دینی اصولاً امکان‌پذیر نیست و مهم‌ترین قدمی که منتظران واقعی ظهور می‌توانند انجام دهند، ارائه یک سیستم و حکومت دینی نظام‌وار و قاعده‌مند است که زمینه‌های ظهور امام زمان علیه‌السلام را تسریع کند.

معظم‌له در این زمینه به مراحل پنج‌گانه اشاره می‌کند و معتقد است مرحله اول، «انقلاب اسلامی» و مرحله دوم، «تشکیل کلی نظام اسلامی» است که این دو مرحله واقع

شده است. سومین مرحله، تشکیل «دولت اسلامی» است که اکنون در این مرحله هستیم و مراحل چهارم و پنجم هم تشکیل «کشور اسلامی» و «دنیای اسلامی» است. نتیجه این فرایند پنج‌گانه، تحقق تمدن نوین اسلامی است که مقدمه‌ای برای ورود در عصر ظهور خواهد بود (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۷/۲۵).

بنابراین در عصر دولت‌سازی اسلامی در جامعه منتظر که به تعبیر رهبر معظم انقلاب اکنون در این مرحله قرار داریم، سعی و تلاش فکری و فرهنگی تمام نخبگان، فرهیختگان، اندیشمندان و دلسوزان اسلام عزیز باید معطوف به ارائه یک مدل منظم، منطقی، کاربردی، علمی و عقلایی از دولت اسلامی باشد تا بتواند تمام ادعاهای اسلام که مدعی ارائه بهترین مدل زندگی دنیایی و آخرتی، روحی و روانی و مادی و جسمی برای بشریت است را اثبات کند. البته این ادعا سنگین و فوق تصور برخی است؛ اما با همت بلند و عنایات صاحب اصلی دولت کریمه و تعهد فکری و اندیشه‌ای به اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله واقع‌شدنی خواهد بود؛ ان شاء الله.

فهرست منابع

۱. ابن خلدون، عبدالرحمان. (۱۳۶۶). مقدمه (مترجم: محمد پروین گنابادی). تهران: انتشارات علمی-فرهنگی.
۲. ابن منظور، محمد بن مكرم. (۱۴۰۸ق). لسان العرب. بيروت: دار احیاء التراث العربی.
۳. اربلی، علی بن حسین. (۱۴۰۵ق). كشف الغمه. (چاپ دوم). بيروت: دار الاضواء.
۴. تامسون كنت و دیگران. (۱۳۸۱). دین و ساختار اجتماعی (مترجم: بهرام‌پور و محدثی). تهران: کویر.
۵. تودارو، مایکل. (۱۳۷۷). توسعه اقتصادی در جهان سوم (مترجم: غلامعلی فرجادی). تهران: انتشارات برنامه‌ریزی و توسعه.
۶. حلّی، حسن بن سلیمان. (۱۳۷۰ق). مختصر بصائر الدرجات (چاپ اول). نجف اشرف: المطبعة الحیدریه.
۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۱/۰۵/۲۶). مصاحبه مطبوعاتی پیرامون حادثه هشتم شهریور. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای
<https://b2n.ir/059380>
۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۵/۰۸/۱۰). خطبه‌های نماز جمعه تهران. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای
<https://b2n.ir/Jehad>
۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۸/۰۹/۱۵). بیانات در جمع پرستاران. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای
<https://b2n.ir/469494>
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۰/۰۶/۳۱). بیانات در آغاز درس خارج فقه. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای
<https://b2n.ir/961235>
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۴/۰۹/۱۳). بیانات در دیدار مردم و طلاب قم. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای
<https://b2n.ir/488092>
۱۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۶/۰۹/۲۵). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای
<https://b2n.ir/494627>

۱۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۷/۱۱/۱۳). بیانات در جلسه پرسش و پاسخ با جوانان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/761996>
۱۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۰۵/۰۵). بیانات در دیدار نخبگان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/680794>
۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۱۰/۱۹). بیانات در درس خارج فقه. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/978922>
۱۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۱/۰۷/۳۰). بیانات در دیدار با اقشار مردم در نیمه شعبان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/553847>
۱۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۲/۰۹/۲۶). بیانات در دیدار دانشجویان قزوین. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/949898>
۱۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۴/۰۶/۰۸). بیانات در دیدار هیات دولت. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/029786>
۱۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۴/۱۸). بیانات در دیدار اساتید تخصصی مهدویت. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/754570>
۲۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۶/۲۶). بیانات در اجلاس بیداری اسلامی. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/746963>
۲۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۲۲). بیانات در دیدار بسیجیان کرمانشاه. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/722792>
۲۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۲۵). بیانات در دیدار مردم پاوه. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/508274>
۲۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۱/۰۹/۲۱). بیانات در اجلاس اساتید دانشگاه‌های جهان اسلام. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/896093>
۲۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۳/۰۵/۰۱). بیانات در دیدار دانشجویان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/927087>
۲۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۲/۱۶). بیانات در دیدار مسئولان نظام. برگرفته از: پایگاه

- اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای <https://b2n.ir/586195>
۲۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۸/۰۲/۱۸). بیانات در دیدار طلاب حوزه‌های علمیه. برگرفته از: <https://b2n.ir/Rahbari>
۲۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۴). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن. تهران: مؤسسه ایمان جهادی.
۲۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰). انسان ۲۵ ساله. تهران: مؤسسه ایمان جهادی.
۲۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۰۴ق). مفردات. تهران: دفتر نشر کتاب.
۳۰. صدر، سیدمحمدباقر. (۱۳۷۸ق). اقتصادنا (مترجم: محمد کاظم موسوی). بی‌جا: بی‌نا.
۳۱. عالم، عبدالرحمان. (۱۳۷۳ق). بنیادهای علم سیاست. تهران: نشر نی.
۳۲. مجلسی، محمدتقی. (۱۴۰۴ق). بحار الانوار. بیروت: مؤسسه الوفاء.
۳۳. مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۴ق). ارشاد (چاپ دوم). بیروت: دار المفید.
۳۴. نعمانی، محمد بن ابراهیم. (۱۴۲۲ق). الغیبه. قم: انوار المهدی.